

PREGLED SLAVONSKE GRAFIJE

Loretana Farkaš
OD SLOVOSLOXNOSTI SLAVONSKE
(*Filozofski fakultet, Osijek, 2010.*)

Knjiga *Od slovosloxnosti slavonske* autorice Loretane Farkaš prati težnju za usavršavanjem slavonske latiničke grafije od franjevca Mihovila (Mihajla, Miha) Radnića do župnika Antuna Mihalića. Prikaz slavonske grafije autorica dijeli na tri vremenska razdoblja: do polovice 18. stoljeća, druga polovicu 18. stoljeća i vrijeme uoči preporoda, a prikaz se temelji na 92 djela 47-orice autora koji su svojim porijeklom ili djelovanjem vezani uz Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem. Na kraju izlaganja o svakom razdoblju autorica donosi tablicu svih grafijskih rješenja autora čiji je slovoпись u pojedinom razdoblju obrađen te opširan komentar.

U prvom razdoblju Loretana Farkaš osvrt se na grafiju već spomenutoga franjevca i profesora filozofije i teologije Mihovila Radnića i njegova sunarodnjaka, Bošnjaka, Ivana Grličića koji se nadograđuju na talijanski tip grafije, ali koriste i neka sjeverna grafijska rješenja, zatim Matije Jakobovića koji grafeme za pojedine foneme preuzima iz kajkavskoga, Šimuna Mecića i njegova učenika Lovre Bračuljevića koji se oštro protivio preuzimanju grafema iz mađarskoga jezika, a istovremeno hvalio talijanske uzore. Autorica dalje napominje da činjenicu da je upravo Lovro Bračuljević začetnik hrvatskoga fonetskog pravopisa treba uzeti sa zadržkom. Slijede i grafijska rješenja franjevca Antuna Bačića, zatim Stjepana Vilova koji problematičnima smatra grafeme *c*, *g*, *l*, *n*, *s*, i to ne

onda kada ta “slova sama sebe nose”, nego onda kada “pomoćnika imaju” (str. 88). Također, za razliku od mnogih, smatrao je da se grafijska rješenja (sjeverna i južna) ne bi trebala miješati. Pregled prvoga razdoblja slavonske grafije autorica zaključuje rješenjima Nikole Kesića i Jerolima Lipovčića.

Drugo razdoblje, koje obuhvaća drugu polovicu 18. stoljeća, autorica započinje grafijskim rješenjima Antuna Kanižlića, isusovca za kojega kaže da nije reformator grafije te da se nije posebno zanimao za grafijska rješenja, a potom slijede ona Emerika Pavića (koji, poput Petra Kneževića, potvrđuje rješenja Stjepana Vilova i Jerolima Lipovčića), isusovca Josipa Milunovića, Blaža Tadijanovića, autora gramatike *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* iz 1761. godine te Antuna Josipa Knezovića čija je grafija manje jednoznačna (daje mnoštvo grafijskih rješenja za pojedine foneme, npr. fonem /č/ bilježi slijedom *cs*, *csi*, *ch*, *chi*, fonem /ļ/ slijedom *li*, *lj*, *ly*, *l*). Matiju Antuna Reljkovića grafijska je problematika zaokupljala još od početaka njegova pjesničkoga djelovanja pa ne čudi da i prvi dio svoje *Nove slavonske i nimačke gramatike* iz 1767. godine posvećuje upravo grafiji. Slijede rješenja Vida Došena, Adama Tadije Blagojevića te franjevaca Josipa Paviševića i Đure Rapića. Marijan Lanosović u uvodu *Evandelistara iliričkog* (1794.) piše da Hrvati različito pišu i govore pojedine glasove, ovisno o tome jesu

li Dalmatinci, Primorci, Hrvati, Srijemci, Bunjevci. Svoje uzore pronašao je u starijim piscima, ali i onim suvremenim. Autorica obrađuje i grafiju Ivana Velikanovića, Petra Mandikića, Šimuna Štefanca, Josipa Stojanovića, Đure Kordića, Aleksandra Tomikovića, Vasilija Bošnjaka, Bernardina Lakovića, Josipa Stjepana Relkovića, Matije Petra Katančića, Antuna Josipa Vlašića te Grgura Peštalića koji nije posebno govorio o grafiji, ali Loretana Farkaš analizira grafiju kojom je pisano njegovo djelo *Utišenje ožalostjenih u sedam pokornih pisama kralja Davida istolmačeno* (1797.). Antun Mandić, autor prvoga pravopisa za narodne škole Kraljevine Slavonije, reformator školstva te osnivač Bogoslovno-teološkog studija u Đakovu, definirao je termine *pravopisanje*, *slovo* i *riječ*, smatrao da u pismo ne treba unositi grafeme koji se ne izgovaraju, a da u izgovoru *c*, *č* i *ć* treba praviti razliku. Uz brojne zasluge, autorica ističe da je jedna od najvećih svakako ona za promicanje slavnskoga tipa grafije u školskoj uporabi i javnom životu Hrvatske. Antun Ivanošić donosi grafijska rješenja bliža kajkavskoj grafijskoj tradiciji, a Antun Josip Turković ugledao se na rješenja Ivana Velikanovića i Marka Dobretića. Razlog zbog kojega glavnina autora, njih čak 27, pripada drugom razdoblju treba tražiti u činjenici da je slavnska grafija 18. stoljeća (posebno druge polovice 18. stoljeća) imala središnje mjesto na hrvatskom pisanom prostoru. Osim već spomenute tablice svih grafijskih rješenja autora čiji je slovopis u pojedinom razdoblju obrađen te opširnoga komentara, Loretana Farkaš donosi i grafijski sustav koji se ustalio prema kraju 18. stoljeća.

Na početku 19. stoljeća pisci koji djeluju u Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu uglavnom pišu već ustaljenom slavnskom

grafijom (razmimoilaženja su jedino u bilježenju fonema /ǵ/, /ǰ/ i /ń/). Analizirana je grafija Đure Sertića, Karla Pavića, Adama Filipovića, Alberta Horvátha, Martina Pustaića, Ivana Marevića, Antuna Nagyja. Osim po svojim grafijskim rješenjima, Gregur Čevapović je u jezikoslovnoj povijesti ostao zapamćen i po raspravi s Tomom Koščakom. Smatrao je da se grafijski sustav za koji se zalagao treba zvati ilirički, a ne slavonski. Iako ilirac, Marijan Jaić dugo ne prihvaća Gajev latinički grafijski sustav, nego rabi slavnske grafeme (a i kada ga prihvaća, dosljedno rabi ikavicu). Analizu slavnske latiničke grafije Loretana Farkaš zaključuje analizom sustava već spomenutoga Antuna Mihalića nakon čega iznosi i tablicu grafijskih rješenja svih analiziranih autora te tablicu svih načina zapisivanja pojedinih fonema i autora koji su takve zapise rabili.

Studija slavnske latiničke grafije knjiga je na koju se desetljećima čekalo u hrvatskom jezikoslovlju. Autorica spominje i studije T. Maretića (1889.), P. Dielsa (1951.) te J. Vončine i M. Moguša (1969.) koje se bave povijesnim prikazom razvoja hrvatske latinice. Ljiljana Farkaš najviše pažnje poklanja onoj Tome Maretića suprostavljajući svoje rezultate njegovima i upućujući na njegov jednostrani pristup. Knjiga *Od slovoslovnosti slavnske* u izdanju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, *Filozofski fakultet* prikazuje grafijska rješenja koja su ostala u sjeni Gajeve slovopisne reforme te govori da je slavnska grafija ostavila velikoga traga i na ilirska grafijska rješenja pa je neopravdano reći da su djela slavnskih pisaca pisana zastarjelom grafijom.

Borana Morić-Mohorovičić